

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT
**DIFICULTATS
D'APRENTATGE I
TRASTORNS DEL
DESENVOLUPAMENT**

Coordinació: SANSO GALIAY, CLARA MARIA

Any acadèmic 2023-24

Informació general de l'assignatura

Denominació	DIFICULTATS D'APRENTATGE I TRASTORNS DEL DESENVOLUPAMENT			
Codi	100703			
Semestre d'impartició	2N Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Grau en Educació Infantil	2	TRONCAL/BÀSICA	Presencial
Nombre de crèdits assignatura (ECTS)	6			
Tipus d'activitat, crèdits i grups	Tipus d'activitat	PRAULA	TEORIA	
	Nombre de crèdits	1.8	4.2	
	Nombre de grups	3	2	
Coordinació	SANSO GALIAY, CLARA MARIA			
Departament/s	PSICOLOGIA, SOCIOLOGIA I TREBALL SOCIAL			
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	Classes presencials: 56 hores Treball autònom de l'estudiant: 94 hores			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	Català			
Distribució de crèdits	Modalitat Gestions Creatives: Clara Sansó i Pepa Valls Modalitat Tarda: Maria Teresa Mora i Joan Segura			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
MORA VILARDOSA, MARIA TERESA	mariateresa.mora@udl.cat	4	
SANSO GALIAY, CLARA MARIA	clara.sanso@udl.cat	5,2	
SEGURA TORRES, JOAN	joan.segura@udl.cat	2	
VALLS GABERNET, MARIA JOSEP	pepa.valls@udl.cat	2,6	

Objectius acadèmics de l'assignatura

- Conèixer i saber detectar les necessitats educatives de suport educatiu en l'etapa de 0-6 anys, des d'un enfocament bio-psico-social (trastorns afectius i del desenvolupament emocional, TEA, trastorns de la comunicació i del llenguatge, discapacitat visual, auditiva, motriu i cognitiva, alumnat amb risc biològic i d'entorn sociocultural, altes capacitats, entre d'altres).
- Aprendre recursos per afavorir la inclusió educativa dels estudiants amb necessitats educatives de suport educatiu.
- Assolir un nivell de coneixement i de comprensió de les idees relacionades amb l'educació entesa des d'un enfocament inclusiu.
- Conèixer i analitzar les estratègies didàctic-organitzatives per a la construcció de l'escola per a tothom en el marc del paradigma de l'educació inclusiva.
- Saber establir intercanvis interdisciplinaris, treball en xarxa i relacions de treball cooperatiu.

Competències

COMPETÈNCIES GENERALS

- CG1 Correcció en la comunicació oral i escrita.
- CG3 Domini de les Tecnologies de la Informació i de la Comunicació

COMPETÈNCIES ESPECÍFIQUES

- CE3 Dissenyar i regular espais d'aprenentatge en contextos de diversitat que atenguin a les singulars necessitats educatives dels estudiants, a la igualtat de gènere, a l'equitat i al respecte als drets humans.

Continguts fonamentals de l'assignatura

CONTINGUTS OBLIGATORIS

BLOC I

- Educació inclusiva, escola per a tots i atenció a la diversitat.
- Estratègies didàctiques i metodològiques d'atenció a la diversitat.

BLOC II

- Dificultats en el desenvolupament del llenguatge, la parla, del ritme i en la comunicació.
- Dificultats en el desenvolupament del llenguatge escrit i matemàtic
- Trastorns emocionals i de conducta.
- Discapacitat auditiva: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Discapacitat visual: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Discapacitat motriu: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Discapacitat intel·lectual: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- TDAH: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- TEA: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Altes capacitats: aspectes evolutius i implicacions educatives.
- Diversitat sociocultural: aspectes evolutius i implicacions educatives (tema a desenvolupar en funció dels grups de treball).
- Desenvolupament prenatal, origen d'algunes deficiències i atenció primerenca (tema a desenvolupar en funció dels grups de treball).

Eixos metodològics de l'assignatura

La planificació semipresencial de la docència pel curs 2020/2021 fa que la metodologia que s'especifica a continuació s'organitzi el 50% presencial i el 50% virtual (videoconferències, foros, entre altres).

Principals indicadors metodològics:

- Exposició de la professora.
- Exposicions dels alumnes.
- Estudi de casos pràctics.
- Anàlisi de vídeos.
- Debats i reflexions en gran i petit grup.
- Lectures i anàlisi de documents.
- Recerca d'informació.
- Elaboració de treballs i síntesi.
- Tutories individuals i grupals.

Pla de desenvolupament de l'assignatura

GESTIONS CREATIVES

SETMANES	DESCRIPCIÓ	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
SETMANA 5-6	PRESENTACIÓ MATÈRIA	Delimitació de les competències continguts, objectius i avaluació de la matèria Activar coneixements previs	Exposició professor	Escolta activa i plantejaments de dubtes

<p>SETMANA 5-6 A 8-9</p>	<p>CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC I: L'EDUCACIÓ INCLUSIVA</p>	<p>Adquirir recursos per afavorir la integració educativa dels estudiants amb necessitats específiques de suport educatiu.</p> <p>Adquirir un nivell de coneixement i de comprensió de les idees relacionades amb l'educació entesa des d'un enfocament inclusiu.</p> <p>Conèixer i analitzar les estratègies didàctic-organitzatives per la construcció de l'escola per a totes les persones en el marc del paradigma de l'educació inclusiva.</p>	<p>Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria-pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic</p>	<p>Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de caos pràctics</p>
<p>SETMANA 9-10 A 15</p>	<p>CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC II: NECESSITATS ESPECÍFIQUES DE SUPORT EDUCATIU</p>	<p>Ser capaç de detectar dificultats d'aprenentatge, trastorns de la comunicació i llenguatge, discapacitats cognitives, sensorials i motrius, així com els trastorns relacionats amb el comportament i l'atenció.</p> <p>Se capaç d'informar a altres professionals especialistes sobre els signes d'alarma observats en un infant de 0 a 6 anys.</p> <p>Identificar les diferents dificultats d'aprenentatge, els TEA, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial.</p> <p>Conèixer els aspectes propis del desenvolupament dels alumnes, de 0 a 6 anys, amb dificultats d'aprenentatge, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial</p> <p>Adquirir una visió global de les implicacions educatives que afecten aquests trastorns i constatar la importància de proporcionar una resposta educativa adequada a l'especificitat de cada una de les persones.</p>	<p>Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic</p>	<p>Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de caos pràctics</p>

* El programa pot variar d'alguna setmana per necessitats de la matèria.

INFANTIL TARDA

SETMANES	DESCRIPCIÓ	OBJECTIUS	TASQUES PROFESSOR/A	TASQUES ALUMNES
SETMANA 5-6	PRESENTACIÓ MATÈRIA	Delimitació de les competències continguts, objectius i avaluació de la matèria Activar coneixements previs	Exposició professor	Escolta activa i plantejaments de dubtes
SETMANA 5-6 A 8-9	CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC I: L'EDUCACIÓ INCLUSIVA	Adquirir recursos per afavorir la integració educativa dels estudiants amb necessitats específiques de suport educatiu. Adquirir un nivell de coneixement i de comprensió de les idees relacionades amb l'educació entesa des d'un enfocament inclusiu. Conèixer i analitzar les estratègies didàctic-organitzatives per la construcció de l'escola per a totes les persones en el marc del paradigma de l'educació inclusiva.	Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria-pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic	Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de caos pràctics

<p>SETMANA 9-10 A 15</p>	<p>CLASSES PRESENCIALS DEL BLOC II: NECESSITATS ESPECÍFIQUES DE SUPORT EDUCATIU</p>	<p>Ser capaç de detectar dificultats d'aprenentatge, trastorns de la comunicació i llenguatge, discapacitats cognitives, sensorials i motrius, així com els trastorns relacionats amb el comportament i l'atenció.</p> <p>Se capaç d'informar a altres professionals especialistes sobre els signes d'alarma observats en un infant de 0 a 6 anys.</p> <p>Identificar les diferents dificultats d'aprenentatge, els TEA, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial.</p> <p>Conèixer els aspectes propis del desenvolupament dels alumnes, de 0 a 6 anys, amb dificultats d'aprenentatge, alteracions de la comunicació i llenguatge, problemes emocionals, de conducta i d'atenció, discapacitats físiques, sensorials i psíquiques i dels infants en risc biopsicosocial</p> <p>Adquirir una visió global de les implicacions educatives que afecten aquests trastorns i constatar la importància de proporcionar una resposta educativa adequada a l'especificitat de cada una de les persones.</p>	<p>Exposar Potenciar el debat Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic</p>	<p>Cercar i analitzar informació Argumentar Relacionar teoria i pràctica Mantenir una actitud de reflexió i qüestionament sistemàtic Resolució de caos pràctics</p>
-------------------------------------	--	--	--	---

* El programa pot variar d'alguna setmana per necessitats de la matèria.

Sistema d'avaluació

GESTIONS CREATIVES

Avaluació contínua valorada amb els següents blocs:

Bloc 1: Treball escrit 30%

- Activitat d'avaluació: Badge metacognició (Activitat individual)

Bloc 2: Prova escrita 50%

- Activitat d'avaluació: prova escrita tipus test + cas pràctic (Activitat individual)

Bloc 3: Treball inclusió educativa temari HP 20%

- Activitat d'avaluació 1: Anàlisi de la història de vida (12%) (Activitat grupal)
- Activitat d'avaluació 2: Feedback (4%) (Activitat grupal)
- Activitat d'avaluació 3: Defensa oral (4%) (Activitat grupal)

Requisits dels blocs d'avaluació:

- El bloc 1 és requisit indispensable per aprovar l'assignatura. Cal aprovar-lo amb una nota igual o superior a

- 5. Es pot recuperar totalment. La nota màxima de recuperació d'aquest bloc és d'un 5.
- El bloc 2 és requisit indispensable per aprovar l'assignatura. Cal aprovar-lo amb una nota igual o superior a 5. Es pot recuperar parcial o totalment (preguntes tipus test o preguntes obertes cas pràctic). La nota màxima de recuperació d'aquest bloc és d'un 5. Els errors a les preguntes tipus test restaran.
- En cas de no superar-se el bloc 1 o el bloc 2 amb una nota igual o superior a 5, encara que la mitjana amb les altres blocs doni aprovat, la nota final de l'acta serà d'un 4.9 (Suspès).
- Bloc 3: la nota de les activitats d'avaluació del bloc són sumatives i faran mitjana amb la resta d'evidències.
- A les activitats del bloc 3 tots els membres del grup tindran la mateixa nota a excepció d'aquella activitat del bloc en què no surti el nom d'algun membre del grup. En el cas de que el nom d'un membre del grup no consti a l'entrega d'alguna de les activitats es considerarà que no ha contribuït/realitzat el treball i la nota serà d'un 0 en aquella activitat concreta del bloc.
- En el cas de tenir el treball escrit suspès (Història de Vida-Activitat 1-Bloc 3), és obligatori que tots els membres del grup que han de recuperar el treball es presentin a la recuperació.
- Els treballs es passaran per l'eina de plagi de la UdL. En cas de que surti un percentatge igual o superior al 20% s'entendrà que el treball està plagiat i l'assignatura quedarà suspesa.
- Presentació de les activitats dels diferents blocs: Les activitats que no s'entreguin/realitzin a termini no seran qualificades i, conseqüentment, no es tindrà dret a recuperació en aquelles evidències que es poden recuperar.
- Qualsevol ús fraudulent o us de l'intel·ligència artificial (IA) a l'hora de realitzar les activitats d'avaluació, suposarà el suspens de l'assignatura i l'aplicació del protocol de la UdL.
- És un requisit indispensable la correcció lingüística i formal en les produccions escrites (<http://www.fce.udl.cat/Recursos/guies/guiatreballs.pdf>). En la fonamentació dels treballs escrits és imprescindible acollir-se a fonts acadèmiques, correctament citades d'acord amb la normativa APA. Aquests errors expressius o la presentació incorrecta repercutiran en la qualificació de la matèria.

Criteris de qualificació de les evidències d'avaluació

Bloc 1: Treball individual (Badge de Metacognició)

- Els criteris de qualificació d'aquesta evidència estan especificats al document del badge.

Bloc 2: Prova escrita

- Resolució de casos pràctics
- Identificar continguts teòrics propis de la matèria

Bloc 3: Treballs inclosió educativa HP

- Participació obligatòria a la tutoria de grup
- Qualitat del guió del treball
- Creativitat de la presentació oral i del treball escrit
- Indagar sobre una història de vida relacionada amb la temàtica d'estudi pròpia de la matèria, i prèviament determinada per la professora, vers la etiologia, característiques, definició, trets evolutius, BAP i mesures i suports inclusius.
- Establir ponts amb el Bloc 1 de l'assignatura i altres coneixements i vivències prèvies.

Dates provisionals de les proves escrites i altres evidències

*Consultar calendari d'evidències i d'exàmens oficials de la FEPTS

ALTRES SITUACIONS D'AVALUACIÓ

Avaluació pels estudiants amb NESE

(Condicció: derivació de la UdLxTothom, certificat de discapacitat o tenir una dificultat d'aprenentatge).

El professorat de l'assignatura podrà modificar el sistema d'avaluació i la realització d'activitats presencials, i no presencials, en funció de les NESE de cada alumne, sempre consensuat amb la "Responsable de la Inclusió al Centre" de la FEPTS o amb la UdLxTothom" i en funció de la normativa d'avaluació actual.

Avaluació pels estudiants amb feina acreditada i amb el vist i plau de la FEPTS

(Condicció: aprovació per part de la comissió pertinent el permís per a fer avaluació única).

L'avaluació es compon de dos blocs:

Bloc 1: Activitat d'avaluació - treball escrit 30%

Bloc 2: Activitat d'avaluació - examen tipus test i cas pràctic 70%

Requisits:

- Per aprovar l'assignatura la nota ha de ser de 5 en ambós blocs per separat

Avaluació pels estudiants d'altres cursos que no poden assistir a classe per incompatibilitat amb les pràctiques acadèmiques del grau.

(Condicció: certificació d'estar matriculat a les pràctiques).

L'alumnat haurà de realitzar les mateixes activitats d'avaluació que la resta. La única excepció és la presencialitat a les sessions de pràctica (sí que ha de defensar el treball escrit i no ha de fer la rúbrica entre iguals).

Durant la seva estada es realitzarà un seguiment a distància de l'alumnat respecte al seu procés d'aprenentatge i la realització de les diferents activitats d'avaluació.

INFANTIL TARDA

Avaluació contínua valorada amb les següents evidències:

Bloc 1: 30%

- Activitat d'avaluació 1: Producció individual: 15%
- Activitat d'avaluació 2: Producció grupal: 15%

Bloc 2: 44%

- Activitat d'avaluació prova escrita (activitat individual)

Bloc 3: 26%

- Activitat d'avaluació treball escrit GM (activitat grupal)

Requisits

- El bloc 1 és requisit indispensable per aprovar l'assignatura. Cal aprovar-lo amb una nota igual o superior a 5. Es pot recuperar totalment. La nota màxima de recuperació d'aquest bloc és d'un 5.
- El bloc 2 és requisit indispensable per aprovar l'assignatura. Cal aprovar-lo amb una nota igual o superior a 5. Es pot recuperar parcial o totalment (preguntes tipus test o preguntes obertes cas pràctic). La nota màxima de recuperació d'aquest bloc és d'un 5. Les preguntes tipus test restaran de la nota global del bloc 2.
- En cas de no superar-se el bloc 1 o el bloc 2 amb una nota igual o superior a 5, encara que la mitjana

amb les altres blocs doni aprovat, la nota final de l'acta serà d'un 4.9 (Suspès).

- Bloc 3: la nota del treball és sumativa farà mitjana amb la resta d'evidències.
- Els treballs es passaran per l'eina de plagi de la UdL. En cas de que surti un percentatge igual o superior al 20% s'entendrà que el treball està plagiat i l'assignatura quedarà suspesa.
- Presentació de les activitats dels diferents blocs: Les activitats que no s'entreguin/realitzin a termini no seran qualificades i, conseqüentment, no es tindrà dret a recuperació en aquelles evidències que es poden recuperar.
- Assistència: L'assistència serà obligatòria en un 80%.
- Qualsevol ús fraudulent o us de l'intel·ligència artificial (IA) a l'hora de realitzar les activitats d'avaluació, suposarà el suspens de l'assignatura i l'aplicació del protocol de la UdL.
- És un requisit indispensable la correcció lingüística i formal en les produccions escrites (<http://www.fce.udl.cat/Recursos/guies/guiatreballs.pdf>). En la fonamentació dels treballs escrits és imprescindible acollir-se a fonts acadèmiques, correctament citades d'acord amb la normativa APA. Aquests errors expressius o la presentació incorrecta repercutiran en la qualificació de la matèria.

Dates provisionals de les proves escrites i altres evidències

*Consultar calendari d'evidències i d'exàmens oficials de la FEPTS

Criteris de qualificació de les evidències d'avaluació

Producció individual i grupal Bloc 1

- Creativitat de la presentació oral (treball grupal)
- Resolució d'un cas pràctic (alumne amb NEE) vers l'organització i metodologia més adient a la situació concreta.
- Relacionar la funció docent amb els professionals interns i externs al centre.
- Establir ponts amb el Bloc 2 i 3 de l'assignatura i altres coneixements i vivències prèvies.
- Identificar continguts teòrics propis de la matèria

Prova escrita Bloc 2

- Identificar continguts teòrics i pràctics propis de la matèria

Treball escrit Bloc 3

- Participació obligatòria a la tutoria de grup
- Qualitat del guió del treball
- Creativitat de la presentació oral i del treball escrit
- Indagar sobre alguna temàtica d'estudi pròpia de la matèria, i prèviament determinada per la professora, vers la etiologia, característiques, definició, trets evolutius, entre altres aspectes d'interès.
- Saber detectar les necessitats educatives exposades a l'anamnesi del cas pràctic i justificar-les i argumentar-les amb marc teòric de referència.
- Establir ponts amb el Bloc 1 y 2 de l'assignatura i altres coneixements i vivències prèvies.

ALTRES SITUACIONS D'AVAUACIÓ

Avaluació pels estudiants amb NESE

(Condicció: derivació de la UdLxTothom, certificat de discapacitat o tenir una dificultat d'aprenentatge).

El professorat de l'assignatura podrà modificar el sistema d'avaluació i la realització d'activitats presencials, i no presencials, en funció de les NESE de cada alumne, sempre consensuat amb la "Responsable de la Inclusió al Centre" de la FEPTS o amb la UdLxTothom" i en funció de la normativa d'avaluació actual.

Avaluació pels estudiants amb feina acreditada i amb el vist i plau de la FEPTS

(Condicció: aprovació per part de la comissió pertinent el permís per a fer avaluació única).

L'avaluació serà d'un examen final amb un valor del 70% i de d'un treball del 30%.

L'avaluació es compon de dos blocs:

Bloc 1: Activitat d'avaluació - treball escrit 30%

Bloc 2: Activitat d'avaluació - examen tipus test i cas pràctic 70%

Requisits:

- Per apovar l'assignatura la nota ha de ser de 5 en ambós blocs per separat

Avaluació pels estudiants d'altres cursos que no poden assistir a classe per incompatibilitat amb les pràctiques acadèmiques del grau.

(Condicció: certificació d'estar matriculat a les pràctiques).

L'alumnat haurà de realitzar les mateixes activitats d'avaluació que la resta. La única excepció és la presencialitat a les sessions de pràctica (sí que ha de defensar el treball escrit i no ha de fer la rúbrica entre iguals).

Durant la seva estada es realitzarà un seguiment a distància de l'alumnat respecte al seu procés d'aprenentatge i la realització de les diferents activitats d'avaluació.

Bibliografia i recursos d'informació

BIBLIOGRAFIA

Aguilera, A. (2004). *Introducción a las Dificultades del Aprendizaje*. Madrid. McGraw Hill.

[Batshaw](#), M., [Pellegrino](#), L. i [Roizen](#), N. (2007). *Children with Disabilities*. Baltimor: Paul H. Brookes Publishing Company.

Bautista, R. (2002). *Necesidades Educativas Especiales*. Málaga: Aljibe.

[Bisetto](#), D., [Latorre](#), Á. i [Teruel](#), J. (2011). *Trastornos de conducta: Estrategias de intervención y casos prácticos*. Valencia: Universitat de València

Bray, S. (2001). Components crítics en el desenvolupament de l'educació inclusiva. *Suports*, 5 (1), 26-31.

Gimeno, J. (2005). Diversos però no desiguals. *Suports*, 9 (1), 23-32.

Hulme, Ch. i Snowling, M.J. (2009). *Developmental Disorders of Language Learning and Cognition*. United Kingdom: Wiley-Blackwell

Lerner, J. i Holden, J. B. (2009). *Learning Disabilities and Related Mild Disabilities: Characteristics, Teaching Strategies, and New Directions*: International edition: Belmont, CA.

Marchesi, A., Coll, C. i Palacios, J. (2017). *Desarrollo psicológico y educación. Volumen 3. Trastornos del desarrollo y necesidades educativas especiales*. Madrid: Alianza Editorial.

Mata, F.S. (2001). *Enciclopedia psicopedagógica de necesidades educativas especiales. Volumen I*. Madrid: Ediciones Aljibe.

Odom, S., Horner, R. i Snell, M. (2007). *Handbook of Developmental Disabilities*. Guilford Press: New York.

Rigo, E. (2003). Los peligros educativos y sociales de una falta de definición conceptual: las dificultades de aprendizaje. *Bordón*, 55 (1), 41-49.

Santiuste, V. i González-Pérez, J. (2005). *Dificultades de Aprendizaje e intervención psicopedagógica*. Madrid: Editorial CCS.

Vila, R. (2006). Com podem treballar millor amb TOT l'alumnat. *Suports*, 10 (1), 41-43.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA

Acereda, A. (2010). *Niños superdotados*. Madrid: Piramide

Ainscow, W. (1991). *Effective school for all*. London: David Fulton publishers.

Ainscow, M. (1995) *Necesidades especiales en el aula. Guía para la formación del profesorado*. Madrid: Unesco-Narcea.

Albertí, M. i Romero, L. (2010). *Alumnado con discapacidad visual*. Barcelona: Graó.

Alegret, J., Castanys, E. y Sellarès, R. (2010). *Alumnado en situación de estrés emocional*. Barcelona: Graó.

Arnaiz, P.; D Haro, R. (1997). *10 años de integración en España: análisis de la realidad y perspectivas de futuro*. Actas de la XXII Reunión Científica Anual de A.E.D.E.S. Murcia: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Murcia.

Bassedas, E. (2010). *Alumnado con discapacidad intelectual y retraso del desarrollo*. Barcelona: Graó.

Bauermeister, J. (2014). *Hiperactivo, Impulsivo, Distráido ¿Me conoces?*. Nueva York: Guilford Publications, Inc.

Bolívar, A. (1999): *Cómo mejorar los centros educativos*. Madrid: Síntesis.

Brown, I. i Percy, M. A. (2010). *Comprehensive Guide to Intellectual and Developmental Disabilities*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Company.

Cardona, M. C., Gomar, C., Palmés, C. i Sadurní, N. (2010). *Alumnado con pérdida auditiva*. Barcelona: Graó.

Caron, J. (1996). Una teoría ecológica para la intervención comunitaria. *Psychosocial Intervention – Intervención Psicosocial*, 5 (14), 53-68.

Coelho, E., Oller, J. i Serra, J.M. (2013). Lenguaje y aprendizaje en un aula multilingüe. Un enfoque práctico. Barcelona: Horsori.

Checa, F.J., Marcos, M., Martín, A., Núñez, M. A. y Vallés, A. (2000). *Aspectos evolutivos y educativos de la deficiencia visual. Volumen I*. Madrid: ONCE.

Cochran, M. i Lytle, S. (2002) *Dentro- fuera. Enseñantes que investigan*. Madrid: Akal.

Collins, A. (2006). Cognitive Apprenticeship. En R. Keith Sawyer (ed.), *The Cambridge handbook of the learning sciences* (pp. 47-60). Cambridge: Cambridge University Press.

Coto, M. (2013). *Síndrome de Asperger: Guía práctica para la intervención en el ámbito escolar*. San Juan de Aznalfarache: Asociación sevillana de Asperger.

Del Campo, M.E., Palomares, L. i Arias, T. (1997) *Casos prácticos de dificultades de aprendizaje y necesidades educativas especiales*. Madrid: Ramón Areces.

Departament d'Educació (2009). *Serveis educatius*. [en línia] <http://www.xtec.cat/cse/see.htm> [Consulta: 02

de juliol de 2012].

Departament d'Ensenyament (2013). *Les altes capacitats: detecció i actuació en l'àmbit educatiu*. Barcelona: Servei de Comunicació i Publicacions.

Deusdad, B. (2009). *Immigrants a les escoles*. Barcelona: Pagès

Domènech, J. (2010). *Elogi de l'educació lenta*. Barcelona: Graó.

Frigerio, G. (2004). La complejidad de educar. *Novedades Educativas*, 168, 4-7.

Gallardo, M.V. i Salvador, M.L. (1994). *Discapacidad Motora. Aspectos Psicoevolutivos y Educativos*. Málaga: Aljibe.

García, J.N. (1999). *Intervención Psicopedagógica en los trastornos del Desarrollo*. Madrid: Pirámide.

Giné, C. (2001). *Intervención psicopedagógica en los trastornos del desarrollo*. Barcelona: Ediuoc.

Giné, C. (2003). *Trastornos del desenvolupament i necessitats educatives especials*. Barcelona: UOC.

Gispert, D. i Ribas, L. (2010). *Alumnado con dificultades en el aprendizaje de la lectura*. Barcelona: Graó.

Gómez, M., Mir, V. (2011) *Altas capacidades en niños y niñas. Detección, identificación e integración en la escuela y en la familia*. Madrid: Narcea.

Hall, L. (2009). *Autism spectrum disorders: from theory to practice*. San Diego: Pearson.

Hargreaves, A. (2003). *Replantear el cambio educativo. Un enfoque renovador*. Buenos Aires: AMORRORTU.

Haramboure, M. E. (2005). La complejidad de la pretendida integración. *Novedades Educativas*, 179, 19-21.

Hortal, C., Bravo, A., Mitjà, C.s i Soler, J.M. (2010). *Alumnado con trastornos del espectro autista*. Barcelona: Graó.

Juárez, A. i Monfort, M. (2001). Estimulación del lenguaje oral. Un modelo interactivo para niños con dificultades educativas especiales. Madrid: Entha Ediciones.

López, F. (2009). Alumnos y alumans con espectro autista: concepto, características e intervenció. Revista digital: Innovación y experiencias educativas.

López, M. ; Pérez, A.; Santos, M.A. (2003). *Conversando con Maturana de Educación*. Màlaga: Aljibe.

Lou, M.A. i López, N. (1999). *Bases psicopedagógicas de la educación especial*. Madrid: Pirámide.

Martínez, M. i Guirado, À. (2010). *Alumnado con altas capacidades*. Barcelona: Graó.

Martínez , M.A. *et al.* (2013). *Todo sobre el TDAH. Guía para la vida diaria, Avances y mejoras como labor de equipo*. Tarragona: Altaria.

Ministerio de Educación. Gobierno de España (2013). *Definiciones científicas, altes capacitats*. Madrid: Consell Superior d'experts en altes capacitats.

Molina, S. (1994) *Bases psicopedagógicas de la educación especial*. Alcoi: Marfil.

Mora, J. y Aguilera, A. (2001). *Dificultades en el aprendizaje del lenguaje, de las matemáticas y en la socialización*. Sevilla: Kronos.

Morin, E. (1990). *Introducción al Pensamiento Complejo*. Barcelona: Gedisa.

Morin, E. (1999). *La Cabeza Bien Puesta*. Buenos Aires: Nueva Visión.

Morin, E. (1999). *Los Siete Saberes Necesarios Para la Educación del Futuro*. Paris: UNESCO

- Morin, E. (2003). Educar en la era planetaria. *Novedades Educativas*, 179, 19-21.
- Orjales, I. (1998). *Déficit de Atención con Hiperactividad. Manual para padres y educadores*. Madrid: CEPE.
- Osorio, L. (2005). La formación humana en la educación: un abordaje desde la complejidad. *Aula Abierta*, 142, 7-10.
- Rodrigo, M. J. i Palacios, J. (1998.). *Familia y desarrollo humano*. Madrid: Alianza.
- Rosell, C., Soro-Camats, E. i Basil, C. (2010). *Alumnado con discapacidad motriz*. Barcelona: Graó.
- Samuell, C., Alsina, G. i Arroyo, M. (2010). *Alumnado con dificultades de regulación del comportamiento*. Barcelona: Graó.
- Sans, A. (2009). *¿Por qué me cuesta tanto aprender? Trastornos del aprendizaje*. Barcelona: edebé.
- Soutullo, E.C. (2008) Convivir con Niños y Adolescentes con Trastorno por Déficit de Atención e Hiperactividad. Madrid: Panamericana.
- Stainback, S.B. i Stainback, W.C. (1992). *Curriculum considerations in inclusive classrooms: facilitating learning for all students*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Stainback, S. (2001). Components crítics en el desenvolupament de l'educació inclusiva. *Suports*, 5 (2), 26-31
- Taylor, V. (2001). Convivencia en la escuela asumiendo la complejidad. *Novedades Educativas*, 125, 22-23.
- Vallés, A. (1998). *Dificultades de Aprendizaje e intervención psicopedagógica*. Valencia: Promolibro.
- Verdugo, M. A. y Gutiérrez, B. (2009). *Discapacidad Intelectual: Adaptación social y problemas de comportamiento*. Madrid: Pirámide.
- Villa, R. A. i Housand, J. S. (1995): *Creating an inclusive school*. Alexandria: ASCD.
- Velilla, M. A. (2002): *Manual de Iniciación Pedagógica al Pensamiento Complejo*. Quito: Ediciones jurídicas Gustavo Ibáñez
- Williams, J. (1990) *The special education hanbook. An introduction reference*. London: Bristol.